

Heideggerov uticaj u budućnosti dat je rangom njegovog mišljenja; jer, njegov osnovni rad *Bitak i vreme*, iz 1927. godine, pripada blizini isto kao i Kantova *Kritika moći suđenja*. Ako se, osim toga, po rečima samog Heideggera, ono što je najstarije osvedočuje kao ono što je najviše buduće, onda se njegovo mišljenje pruža u najdalju budućnost, zato što dolazi iz prastare davnine, naime, što je ukorenjeno kod Grka, osobito kod pred-sokratovaca. Ipak, to mišljenje u godini Heideggerove smrti izgleda tako kao da je njegov uticaj u nestajanju; filozofski zemljopis izgleda da je pre u Wittgensteinu nego u njemu našao svog kovača. Utoliko što se obojica bave jezikom, otvara se na trenutak uvid, prema kojem filozofija kao kritika jezika nalazi jednu nužnu dopunu i produbljenje u »jeziku o raskrivajućem-skrivajućem dolasku bitka samog«¹.

Time se dotičemo samo komadića Heideggerovog stvaranja; on nije filosof egzistencije (kao Jaspers), nego *misli-lac bitka* ili diferencije, kako glasi poslednja formulacija.² Pri tome on polazi od »temeljnog iskustva zaboravljenosti bitka«, iz koje zaboravljenosti »iskušavamo«³ čitav njegov glavni rad, a iz koje je izraslo i čitavo njegovo mišljenje, kao »iskušavajuće pitanje«. Ovdje je zasvetlela onto-loška diferencija, pomoću koje se nad bićem, čemu pripadaju čovek i sve stvari na svetu, ističe bitak kao njegova osnova. Prema Heideggerovom uvidu, zapadno filosofiranje je ipak mislilo iz ove diferencije i time u svetlu bitka bića, a da pri tom nije promislilo ovu diferenciju i bitak sâm. S obzirom na to se u tom toku bitak, koji je ishlapio kroz biće, omiče dosadašnjoj metafizici, time će do savremenosti biti pripremljen put nihilizmu. Ipak, danas vladajući zahtev bitka pokreće i osposobljuje mišljenje za to da tematizuje ono dosad nepromišljeno, dakle bitak, i da time prevlada metafiziku, što ne znači da je ukine, nego da se vrati u njen temelj. Na mesto ontologije, koja zastaje kod bića, stupa fundamentalna ontologija, koja se posvećuje bitku kao fundamentu svog bića.

Zaboravljenost bitka ima svoje *posledice za čoveka*. Ona se belodano dakazuje najpre u tome »da se čovek svagda bavi samo bićem i izrađuje ga.«⁴ A onda, ona se iskiva »u bitnu bezavičajnost čoveka«. Bez ukorenosti u bitku čovek je sveden na biće; »posvuda krstari čovek, izbačen iz istine bitka, oko sebe samog kao animal rationale«. Odatle izrasta uobičajeni humanizam, protiv kojega Heidegger misli, zato što on *humanitas* čoveka ne stavlja dovoljno visoko; Heideggerov humanizam zahteva da čovek bude sagledan »izvornije i u biti bitnije«. Tako Heidegger dolazi do svog novog humanizma, »koji ljudskost čoveka misli iz blizine bitku«. Saglasno tome, čovek u prvoj liniji neće biti određen kao »gospodar bića«, nego kao »pastir bitka«. Njegova buduća sudbina počiva u tome »da se nađe u istini bitka i da se uputi u ovo nalaženje«. I »sve leži jedino u tome da istina bitka dođe do reči, i da mišljenje bitka dospe u taj jezik«. »I u danima koji dolaze, mi ostajemo na putu, kao putnici u susedstvo bitka.«⁵

Čovek i bitak *ukazuju međusobno jedan na drugog*. Čovek je čovek u toj meri koliko je on »time što pripada bitku, pogodan bitkom«, koliko se on zagovoru i nagovoru bitka otvara i odgovara. Upravo je obrnuto »bit čoveka bitna za istinu bitka«, utoliko što bitak za svoje saopštenje, otvorenost ili istinu koristi čoveka, pri čemu je čovek »od bitka samog pozvan u istinost njegovu istine«. Prema tome, sve u budućnosti za čoveka zavisi od toga da on ne ispusti »ovu istinu bitka kao onaj početni element«⁶ i da izoštri sluh za glas bitka u razdoblju tehnike, koje ga sužava na biće. Mada je tehnika po sebi današnji oblik vidljivosti bitka, ona faktički ipak deluje kao »jedna bitno-povjesna sudbina istine bitka, koja počiva u zaboravu«.⁷

Bitak kao temelj sveg bića podseća na *pitanje boga*. Protiv nepromišljenih tumačenja, Heidegger izričito objašnjava, da bitak »nije bog i nije neki svetski temelj«. O svom mišljenju on kaže: »Ono može isto tako malo biti teističko, kao i ateističko.«⁸ Ova uzdržanost ne potiče iz »istovetnosti ovih termina, nego »iz respektovanja granica koje su postavljene mišljenju«. Ovo pitanje, naime, može biti uzeto u obzir samo onda »kada je pre njega i uz dugu pripremu bitak sâm sebe rasvetlio i kada ga iskusimo u njegovoj istini«. Posredstvom znakova koje napipava, Heidegger upućuje na put koji vodi od čišćenja bitka ka onom svetom, kao »bitnom prostoru božanskosti«, koji je opet samo »dimenzija«, unutar koje »može iznova početi«⁹ pojavljivanje boga. Pri tome važi ono da se napusti »bog filosofije«; njemu se »čovek ne može ni nuditi, niti mu se može žrtvovati«; čovek takođe »pred ovim bogom ne može ni pasti na kolena iz straha, niti može muzicirati i plesati«. Na taj način, »bezbožno mišljenje«¹⁰ je možda bliže božanskom bogu. Heidegger se opreznije izražava u predavanju *Vreme bitka* iz 1962. godine; prema tom predavanju je možda »probitačnije da se ne uskratit tek odgovor, nego već i pitanje«.¹¹

Usprkos svim protivnim težnjama, Heideggerov prodor ka samom bitku ima nenadomestivo značenje za buduće filosofiranje. Isto važi i za ono, time dato, viđenje čoveka kao zastupnika bitka, kao i za onaj pristup bogu koji se otvara u bitku, dok se za vreme potanjanja (Versinken) čoveka u biće ovaj pristup gubi na isti način kao i prava bit čoveka.

NAPOMENE:

- ¹ *Über den Humanismus*, Frankfurt/M. 1951. S. 16.
- ² *Identität und Differenz*, Pfullingen 1957, S. 69 f.
- ³ *Über den Humanismus*, S. 17 i 29.
- ⁴ *Ib.* S. 26.
- ⁵ *Ib.* S. 28.
- ⁶ *Ib.* S. 28.
- ⁷ *Ib.* S. 19.
- ⁸ *Ib.* S. 28.
- ⁹ *Ib.* S. 29.
- ¹⁰ *Ib.* S. 29.
- ¹¹ *Ib.* S. 28.
- ¹² *Ib.* S. 30.
- ¹³ *Ib.* S. 31.
- ¹⁴ *Ib.* S. 7.
- ¹⁵ *Ib.* S. 31.
- ¹⁶ *Ib.* S. 29.
- ¹⁷ *Ib.* S. 41.
- ¹⁸ *Ib.* S. 27.
- ¹⁹ *Ib.* S. 19.
- ²⁰ *Ib.* S. 37.
- ²¹ *Ib.* S. 37.
- ²² *Ib.* S. 26.
- ²³ *Ib.* S. 26; up. S. 36 f.
- ²⁴ *Identität und Differenz*, S. 70 f.
- ²⁵ *Ib.* S. 71.
- ²⁶ *Zeit und Sein*, u: *Zur Sache des Denkens*, Tübingen 1969, S. 21.

tehnički svet i udes karl-heinz volkmann-schluck

Od vremena pojave *Sein und Zeit-a*, 1927. godine, manje ili više očita trajna Heideggerova prisutnost u savremenom mišljenju, sasvim prirodno podstiče retrogradno sećanje na pitanje koje su to Heideggerove misli od trajnog značaja za savremeni zadatak filosofije. Nasuprot tome ima da se podseti na to da je Heidegger u više navrata objašnjavao da ono, u *Sein und Zeit-u* na put izvedeno pitanje o »smislu«¹ bitka, tj. o razumljivosti i otvorenosti bitka za ljudsko mišljenje, još uvek nije bilo uopšte preuzeto u savremenoj filosofiji, i tako je *Sein und Zeit* bio pogrešno razumevan kao neka egzistencijalna antropologija. Naznaka koja sledi htela bi, u stvari, time što upućuje, da pokazuje da Heideggerovo postavljanje pitanja savremenom mišljenju još predstoji kao takvo. Heideggerovo pitanje pogađa usred one tehničko-industrijske prevlasti biti čoveka, koja u sebe uvlači čitavu zemlju, tj. način na koji čovek jest kao čovek. Ono glasi: da li je čovek ono živo biće koje se samo producira, utoliko što posredstvom znanstvenotehničkog uma, u stalnom podizanju, proizvodi svoje životne uslove? (Ovom načinu egzistencije čoveka pripadaju, pored ostalog, scijentističko-tehnički svetonazor, predstava o zemlji kao isporučiocu sirovina i energija, organizacija rada i ljudskih masa kao radnog potencijala, birokratija, preplitanje politike, privrede, tehnike i znanosti u obliku civilizacije.) Ili je, pak, čovek kao čovek neko biće koje se predaje udesu, ukoliko ga preuzima i iznosi? Ova misao o čoveku, mada danas nipošto shvaćena, utoliko je već unapred bila pomišljena na određeni način što je u grčkom početku naše povesti čovek bio iskušavan kao smrtnik, kao biće koje se otvorilo smrti i stoga u svome tubitku ostaje otvoreno smrti. Prema Heraklitu, čovek je čak, zbog svoje smrtnosti, neophodni saigrač u svetskoj igri, utoliko što bogovi, koji večno žive, tek u tami smrti koja postoji u tubitku čoveka, svoju prisutnost mogu dovesti u ono što je svetlo.

Heideggerovo mišljenje o biti čoveka je *izmenjeno* preuzimanje ovog ranogrčkog iskustva: kao ono biće koje je otvoreno smrti, čovek egzistira u raskidu (razlioi) od sveg bića. Tako čovek pripada usred obilja svih bića prvenstveno nečem Drugom, koje nikako i nigde nije neko biće: bitku samom, onom Drugom svih bića. Kao ono smrtno, čovek ima »ontološku diferenciju«² prema području svog svetskog boravka. Ontološka diferencija, pak, ne sme biti predstavljana predmetno, kao neki postojeći odnos između predmeta, nego nju treba misliti kao pravi događaj (Ereignis): ovo biće je zahvalno bitku. Bitak se prepušta biću, tako da je ono prisutno, kao ovo ili ono. No, bitak se prepušta biću kao diferencija, tj. na taj način da ga, kao ono što jamči, drži uglavnom sobom samim po sebi (mit sich selbst an sich), time što mu se uskraćuje. Jer, samo utoliko što se bitak u prepuštanju sebe susteže, predaje on biću ono što mu jamči i prepušta mu kao njegovo vlastito, tako da ono u sebi samom može prebiti i boraviti. Čovek je, pak, onaj »bitno«³ (otvoreni) odnos prema bitku, kao ono što se u jamčenju samouskraćuje. Njegov tubitak je ono sedište (die Stätte) gde se zbivaju čistina i skrivanje bitka, pre svega mesto (Ort) tajne, onog što jest i što može biti. Tubitak čoveka je određen kroz ovaj »udes«, kojim ne raspolaže, već koji njima raspolaže.

No, ovaj udes nije u tehničkoznanstvenom razdoblju ono osavremenjujući prisutno (gegenwärtig Anwesende), on je, štaviše, ono što je čoveku prikracheno i uskraćeno. Kao ono što uskraćuje, on ipak pridolazi čoveku, ali tako da čovek ne bi mogao »iskusiti ovo uskraćivanje«. Jer, savremeni svet i ljudski tubitak nisu sastavljeni od udesa, nego čovek egzistira kao ono živo biće koje samo sebe producira, biće znanstvenotehničkog ratio-a, koje masovno nastupa, koje svet predstavlja kao neku celinu sastava koji je osiguran iz formula i kojim se, s obzirom